

predominacije na osnovi porijekla, individuacija slabi determinativne faktore koji proizlaze iz teritorijalnog identiteta, sa individuacijom raste različitost puteva kroz vrijeme i prostor, zatim se povećava kontrola a smanjuje nametanje iz spoljašnje sredine, te na kraju povećanje autentičnosti zahtjeva za identitetom kao osnovna dimenzija ovog pojma. S druge strane, definirajući pojam globalizacije kao "proces širenja determinirajućih okvira socijalne promjene na čitav svijet", autor također navodi pet dimenzija tog pojma. Na prvom mjestu globalizacija se pokazuje kao povećanje međuzavisnosti na svjetskom nivou. Globalizacija se često ispoljava i shvaća u obliku širenja dominacije i zavisnosti, čime se otvara pitanje slobode na nižim nivoima. Posljedica toga jeste slijedeća dimenzija: homogenizacija svijeta koja se kod različitih autora definira kao amerikanizacija, vesterizacija, kokakolizacija itd. Globalizacija kao proces može i da konvergira procesu individuacije što je najbolje izraženo dimenzijom globalizacije kao diverzifikacije unutar "teritorijalnih zajednica". "Približavamo se situaciji, piše Mlinar, u kojoj će se čitav svijet naći na svakoj lokaciji u isto vrijeme svaki lokalitet, regija, nacija nači širom svijeta". Ako je ovo moguće i da bi bilo moguće potrebno je već sada, dok nije kasno, uz procese modernizacije podsticati i procese konzervacije. U svojoj petoj dimenziji globalizacija je sredstvo prevladavanja temporalnih diskontinuiteta.

Govoreći o međuzavisnosti ova dva procesa, individuacije i globalizacije, Mlinar odriče pravo jednostranim diskusijama. Niti se globalizam može iscrpiti u kapitalističkoj dominaciji na svjetskom planu, niti individuacija može postići nivo, recimo, apsolutnog suvereniteta nacionalnih država. Prije bi se moglo zaključiti, zajedno s autorom da moderni procesi društvenih promjena imaju bifurkacioni smjer: decentralizaciju i supranacionalnu integraciju, tj. regionalizam i supranacionalizam.

Ova knjiga predstavlja jedan veoma apstraktno konceptualni pristup modernim socijalnim trendovima, ali iako je okupila saradnike sociologijske provenijencije, čini se da bi bila bogatija da je obuhvatila i filozofsku dimenziju ovog problema. A ova bi sigurno u

većoj mjeri, nego je to učinjeno, akcentirala pitanje individuma pojedinca, čovjeka, građanina, naprosto člana svih tih kolektivnih identiteta, od porodičnog do globalnog. U svim ovim socijalno-političko-ekonomsko-kulturno-itd. turbulencijama modernog svijeta borbe se zaista vode između isključivih orijentacija ka svjetskom poretku i ka partikularizmu teritorijalnih identiteta različitih vrsta. Ali, u toj borbi nestaju, a često i bukvalno ginu - pojedinci. Čini se da je pojedinaca sve manje što je veći broj kolektiviteta.

Unatoč svemu tome, knjiga predstavlja koliko značajan pristup savremenim socijalnim gibanjima toliko i aktualan jer zadire u samo središte problema u sred koga se i mi sami nalazimo.

Džemal Sokolović

FUNDAMENTALISMUS IN DER VERWELTLICHEN KULTUR

Heminger H. (Hg),
Quell, Stuttgart, 1991.

"Fundamentalizam u posvjetovljenoj kulturi", zbornik radova šestorice teologa, jednoga katoličkoga, a ostalih protestanata, istražuje pojam "fundamentalizma" u njogovoj mnogoznačnosti. Propitivanje višeznačnosti pojma "fundamentalizam" vrlo je aktualno i u nas, jer i bez aspiracija da se dovede do definicije toga pojma - što ne čine niti autori - evidentno je već i u nereflektiranoj svijesti da je pojam "fundamentalizam u određenom odnosu sa religijom, isključivošću videnja svijeta, neprijateljem "izvana", pa time i autoritarnom politikom, totalitarnom državom i agresijom. Nereflektirana svijest stoga, ne promišlja "fundament" vlastitog poimanja svijeta, koji se čini samorazumljivim, već su "fundamentalisti" uvijek "oni drugi". U vremenima strepnje pred kataklizmom uništenja, propitivanje pojma "fundamentalizam", a ne ideologijsko

etiketiranja "onog drugog" nasušna je prepostavka razuma.

Doduše razum u "posvjetovljenoj kulturi", u sekulariziranoj kulturi Moderne, upravo je predmet kritike i uzrok Post-Moderne (ne u hronologijskom slijedu) u kojoj je "fundamentalizam" samo jedan "moderna antimodernizam" (Kuenzlen). Ali, za razliku od benevolentnog i dezorijentiranog pluralizma "posvjetovljene kulture" i Post-Moderne, on je u sebi i militantan, tako da se strogo mora misliti o "umu" i "razumu".

Pojavljivanje fundamentalizma u najrazličitijim kulturnim okruženjima već ukazuje kako je sekularizacija kulture imala drugačiji odnos "razuma" i "vjere" u evropsko-američkoj i vaneuroameričkim kulturama (Japan, Iran, Hindusi i dr.).

Sukob "vjere" i "razuma" "posvjetovljena" je post-prosvjetiteljska kultura udobno "riješila" smještajući religiju u privatnu sferu čovjeka, čime očitno nisu zadovoljni niti konfesionalne crkve, a niti vjernici-gradani, a u vanevropskim je kulturama fundamentalizam borba protiv takvog razdvajanja, protiv akulturacije sebi svojstvenog života.

Prilog širenju horizonta poimanja "fundamentalizma" jest analiza: "Fundamentalizam u Indiji i Islamu" (Hummel, R.), "Katolički tradicionalizam i fundamentalizam" (Schifflerle, A.), "Protestantski fundamentalizam kao življeno vjerovanje" (Zimmerling, P.), "Fundamentalističko vjerovanje u bibliju u smisli reformatorskog razumijevanja Pisma" (Thiede, W.), "Fundamentalizam u znanosti na primjeru kreacionizma" (Hemminger, H.) i napokon "Fundamentalizam i sekularna kultura" (Kuenzlen, G.).

Već sami naslovi otvaraju put ka razumijevanju da svaki fundamentalist priziva fundament. Naravno, kao reakciju i nezadovoljstvo sekularnom kulturom. Iza fenomenologije različitosti, zajedničko je da fundamentalist hoće vlastitu religiju obnoviti iz korijena. Kao takav izgleda da je on tradicionalizam. Ali upravo obratno, što prije svega vrijedi za evropski fundamentalizam, on je anti-tradicionalizam, jer hermeneutske probleme smatra neegzistentnima, odriče povijesno-kritičku metodu teologije -

"tradiciju" - a svoj vlastiti fundament ostavlja neupitnim. U tom je smislu on "redukcioniistički modernizam" (Hummel).

U vanevropskim religijama, posebno u Islamu ovaj "redukcioniistički modernizam" nosi obilježje zaštite vlastite kulture, koja, utemeljena na Koranu, propisuje cjelokupnost normi života, drugačijih od vrijednosti Moderne. U tom se smislu simptomi suvremene krize mogu gledati kao pred-Moderni i post-Moderni. U pred-Modernu, međutim, spadaju i evropski fundamentalisti.

Karakteristika je islamskog fundamentalizma borba protiv akulturacije, koja je počela 1798. Napoleonovom vojnom na Egipat, a kasnije poprimila različite oblike modernizacije do iranskog šaha. Zabrana Muslimana da se bave novčarstvom i kamatama utječe na **re-islamizaciju** - vraćanje Koranu, k Bogu. Ono što izvan-islamski fundamentalistine razumiju jest: "dihad" nije rat, on čak nije niti "sveti rat", "dihad" je nastojanje oko božje volje. Božja volja mora biti i u državi. Stoga, treba strogo razlikovati **re-islamizaciju**, Huseina Sadata i **islamizam**. Sadat je sa svojim ministrom vanjskih poslova Azizom, kršćaninom, manipulirao masama da ih uvede u "sveti rat". **Islamizacija** je pojam nastao sedamdesetih godina kada se islam shvaća prvenstveno kao ideologija između kapitalizma i socijalizma.

Redukcionističko-modernistički fundamentalizam protestantske provincijencije nastao je u Americi kao jedan od odovora na pukotinu "vjere", "kulture vjere" i "znanosti". Interesantno je da je njihov "fundament" Biblija, upravo ono što je protestantizam dovelo do raskola sa rimokatoličkom crkvom (Thiede). Financiran sa 250.000 dolara od industrijalca Stewarta časopis "Fundamentalism" je 1920. g. u 12 svezaka izašao u 3,000.000 primjeraka.

Protestantski fundamentalizam u svojem redukcionizmu usmjeren je protiv akademske teologije sa njenom povijesno-kritičkom-"ateističkom" metodom kao i protiv pučke pobožnosti.

"Moral majority" (moralno orijentirana većina) u svojem "fundamentu" ima pijetizam 18. st. i "pokret buđenja" u 19. st. Asketski

moral traži zajedništvo strogo samokontrolom ("Bog je policajac u nama") kao i kontrolu ostalih članova zajednice "opće policijski sistem" (Zimmerling). Ovakva evangelizacija Crkve utječe i na politička zbivanja. S, druge strane, na primjeru "kreacionizma" (Hemminger) pukotinu "razuma" i "vjere", vjere i znanosti nastoji se nadvladati znanošću samom. Ovaj fundamentalizam ima svoj fundament u poimanju da se znanost i vjera ne razlikuju, pa ako koja znanstvena istina protivrivi vjeri, ona je zabluda. Od 1921. - 1929. u 31 državi Amerike zabranjeno je učenje o evoluciji.

U suvremenoj Njemačkoj kreacionizam postoji u društvu "Riječ i znanje" koje je društvo inženjera i tehničara. U bazičnim znanstvenim istraživanjima (fizika, biologija itd.) nema više kreacionista, a fundament za Post-Moderni pokret su znanstvenici new-age-a. U tom su smislu post-modernistička kretanja i u teologiji označena kao pred-Moderna i Post-Moderna (Thiede).

Katolički "fundamentalizam" ilustriran je na primjeru nadbiskupa Lefebvrea (Schiffrerle). Ekumenska kretanja Pape za dijalog sa cijelim svijetom, prema integralizmu Lefebvrea, mora se vratiti na papu Pija X. 1907. i Dekret sv. Oficija "Lamentabili" sa listom "Zabluda moderniteta". Jer, nasuprot tome - po mišljenju integralista - ekumenizam je unio modernitet u Crkvu čak prosvjetiteljske ideje: ideja slobode izazvala je zabludu "religiozne slobode", apel na "bratstvo" vodi ka pojmu odvojene braće kršćana i ostalih konfesija, "jednakost" omogućava uvođenje demokratskog pojma "kolegijalnosti" između biskupa i pape.

Katolički fundamentalizam preko integralizma onemogućava ideje.

Napokon bez pretenzija na dovršenu definiciju pojma "fundamentalizam" on je "moderni antimodernizam", jedan od odgovora na krizu "prosvjetovljene kulture".

Rušenje prosvjetiteljskog mita čovjekovog razuma i vjere u njega traži drugačiji put od fundamentalističkih preispitivanja toga razuma. Jer još uvijek u njemu bezumlje nije odgovor na krizu prosvjetiteljske kulture, a fundamentalisti ga u svojoj isključivosti

prizivaju. Vrijeme je svima da se upitaju za svoj vlastiti "fundament".

Blaženka Despot

Norberto Bobbio:

LIBERALIZAM I DEMOKRACIJA

Erazmus biblioteka, Novi Liber, Zagreb, 1992.

Ova vrijedna knjiga sadrži osamnaest kratkih eseja, malih obimom, ali bogatih mislima. Svaki esej čini logičku cjelinu za sebe, ali svi zajedno prezentiraju različite aspekte veoma kompleksne teme formulirane u naslovu knjige: liberalizam i demokracija. Autor je međunarodno poznat filozof i znanstvenik u vlastitoj domovini Italiji proglašen "demokratskom savjesti".

Kratkim prikazom želimo upozoriti čitaoce na osnovne teze ove doista vrijedne knjige.

Sintezu knjige je u vrlo preglednom Predgovoru izrazila, znalački odabranim citatom, dr. Vesna Pusić: "Danas više nisu zamislive nedemokratske liberalne države, niti demokratske države koje ne bi bile i liberalne" (str.46).

Norberto Bobbio započinje analizom poimanja slobode u antici i u moderno vrijeme. Postojanje suvremenih sistema vlasti navodi na pomisao da su liberalizam i demokracija međusobno ovisni. Međutim, njihov odnos je veoma skožen. Autor odmah definira što su liberalizam i demokracija.

Liberalizam je specifično razumijevanje države ograničene moći i funkcija, a demokracija je oblik vladavine u kojem je vlast u rukama svih, bolje rečeno "u rukama većine".

Uspoređujući modernu i klasičnu ideju slobode, B. Constant je započeo analizu